

مجمع آموزش غیردولته مکتب الصادق (ع)
تأسیس ۱۳۷۳

دیرستان مکتب الصادق (ع)

منطقه ۱۸ تهران

تاریخ معاصر ایران

کلیه رشته ها (به استثنای ادبیات علوم

و انسانی - علوم و معارف اسلامی)

پایه یازدهم

تهیه و تنظیم از

مهدی رضا خادم‌لو

درس هفدهم

پیدایش نهضت روحانیت و اوج‌گیری بیداری اسلامی

در این درس با چگونگی روی کار آمدن دولت اسدالله علم و اجرای اصلاحات مورد نظر آمریکا در ایران از قبیل تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی و انقلاب سفید آشنا می شوید و مخالفت و مقاومت روحانیت و مردم در برابر این اصلاحات را می خوانید.

نقش آیت الله بروجردی در حفظ حوزه علمیه

برای تقویت مرجعیت و تمرکز آن، عده‌های از مدرسان حوزه علمیه قم تصمیم به دعوت از آیت الله بروجردی برای مهاجرت به قم گرفتند. از میان این عده، سرشناس‌ترین آن‌ها **آیت الله خمینی** بود. به عقیده ایشان بازسازی حوزه علمیه قم تحت زعامت مرجعیت مقتدر تنها عامل نجات تشیع ایران بود.

آیت الله بروجردی که از شاگردان مراجع بزرگی چون **آخوند خراسانی**، **سید محمد کاظم یزدی** و **جهانگیرخان قشقایی** بود. در دوره زعامت و مرجعیت تامه وی، حوزه علمیه قم از جریان **بیداری اسلامی** باز نماند و همچون دانشگاه بر آن تأثیر گذاشت و از آن تأثیر پذیرفت و نقش بسیار مهمی در حفظ جامعه مسلمانان ایران از آفت‌ها و بحران‌های سیاسی و اجتماعی آن مقطع حساس ایفا کرد. بسیاری از افرادی که در شکل‌گیری **انقلاب اسلامی** نقش داشتند، از شاگردان ایشان بودند.

شرکت نماینده رژیم شاه در تشییع جنازه آیت الله بروجردی

روی کار آمدن دولت اسدالله علم

در تیر ماه ۱۳۴۱ محمدرضا شاه، علی امینی را به بهانه اختلاف بر سر **بودجه نظامی** بر کنار و **اسدالله علم** را که یکی از نزدیکان او بود، به نخست وزیری منصوب کرد. علم هم تصمیم گرفت که قانون انتخابات **انجمن های ایالتی و ولایتی** را در غیاب مجلس شورای ملی تغییر دهد.

اسدالله علم

هدف شاه از تصویب لوایح انجمن های ایالتی و ولایتی

شاه در پوشش تصویب این لوایح اهداف متفاوتی را دنبال می کرد. او می خواست علاوه بر سنجش میزان **حساسیت علما** و توان مذهبی مردم، روحانیت و **جریان مذهبی** را که همواره **سدی** در برابر نفوذ سلطه بیگانگان در ایران به شمار می آمدند، در یک زور آزمایی کنار بزند تا مجبور به محافظه کاری در برابر آن ها نباشد. به همین منظور مطبوعات رسمی کشور با تیترهای درشت به انعکاس تصویب این لوایح و اخبار مربوط به آن پرداختند.

تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی

قانون انجمن های ایالتی و ولایتی در اولین دوره مجلس شورای ملی به منظور تشکیل شوراهای استان و شهرستان به تصویب رسیده بود و تا زمان نخست وزیری اسدالله علم این قانون بدون تغییر مانده بود.

قانون مذکور در مهر ۱۳۴۱ توسط هیئت دولت تغییر کرد که براساس آن، شرط مسلمان بودن و سوگند به قرآن مجید از شرایط انتخاب شوندگان حذف شد.

اسدالله علم

مخالفت روحانیون و علما با تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی

این تصویب نامه اعتراض علما و مردم مسلمان ایران را برانگیخت. **امام خمینی علمای طراز اول** قم را به نشست ها و گفت‌وگوهای متعدد برای لغو این تصویب نامه فراخواند. وی با تشریح نقشه های استعمار و توطئه های آن ها مسئولیت علما را در قبال صیانت از اسلام و استقلال کشور یادآور شد و مقرر شد با **ارسال تلگرام** هایی به شاه، لغو فوری تصویب نامه مذکور درخواست شود. مبارزه پیگیر امام خمینی، مراجع تقلید و دیگر علما سرانجام شاه و دولت را وادار به عقب نشینی و اعلام لغو تصویب نامه کرد. شاه در اجرای **سیاست اسلام زدایی** با شکست مواجه شد.

اولین پیروزی روحانیون به رهبری امام بر رژیم پهلوی

مخالفت علما با تصویب نامه
انجمن های ایالتی و ولایتی و
حرکت هماهنگ علما، به
نهضت دو روحانیون شهرت
یافت.

این اتفاق اولین پیروزی
سیاسی ملت ایران به رهبری
امام خمینی بعد از کودتای
۲۸ مرداد بود.

اعلام خطر امام خمینی

برخی از علمای قم این اقدام را کافی دانستند، اما امام خمینی با هوشیاری به تشریح اهداف پشت پرده رژیم پهلوی پرداخت و ماهیت دخالت آمریکا و صهیونیسم را در امور مملکت افشا کرد. ابعاد و عمق مبارزات امام خمینی فراتر از لغو تصویب نامه بود. ایشان در **اعلامیه ها** و **سخنرانی** بعدی خود **اعلام خطر** کرد که اسلام و استقلال مملکت و اقتصاد ایران در معرض توطئه صهیونیست هاست و تا رفع این خطرها نباید از پا نشست.

هدف نهایی امام خمینی

امام خمینی با دوراندیشی قصد داشت با استفاده از فرصت به وجود آمده مبارزه دامنه داری را برای سرنگونی رژیم وابسته شاه و قطع سلطه آمریکا و اسرائیل و تشکیل حکومت مستقل و مردمی پایه ریزی کند.

دیدار علما با شاه

امام خمینی با آگاهی از اهداف شاه و نتایج زیان‌بار سیاست‌های مداخله‌جویانه آمریکا در ایران، مراجع و علمای قم را به شرکت در یک **جلسه اضطراری** فراخواند. در این نشست پس از تبادل نظر تصمیم گرفته شد، برای اطلاع بیشتر درباره همه‌پرسی و اهداف آن از شاه توضیح بخواهند. **آیت‌الله روح‌الله کمالوند** به نمایندگی از سوی مراجع و علما به **دیدار شاه** رفت. در این دیدار، شاه به جای پاسخ به سؤالات مراجع و علما، زبان به **تهدید** گشود.

آیت‌الله روح‌الله کمالوند

گفتگوهای محمدرضا شاه و آیت الله کمالوند

محمدرضا شاه در دیدار با آیت الله کمالوند اعلام کرد: «اگر آسمان به زمین بیاید و زمین به آسمان برود، من باید این برنامه را اجرا کنم، زیرا اگر نکنم، از بین می‌روم.»

او ضمن شکایت از علمای ایران خواست تا به جای مخالفت، مانند روحانیون دیگر کشورها دعاگوی شاه کشورشان باشند.

آیت الله کمالوند در پاسخ گفت: «علمای شیعه، در تاریخ هزار ساله خود، هیچگاه مأمور حکومت‌ها نبوده‌اند و نخواهند بود.»

واکنش امام خمینی به سخنان محمدرضا شاه

به دنبال پاسخ شاه، امام خمینی و علما دریافتند که شاه با حمایت آمریکا، به هر نحو ممکن مصمم به پیش برد و اجرای این برنامه است. امام خمینی طی سخنانی فرمودند: «اکنون طرف حساب علما شخص شاه است نه دولت؛ زیرا او در مرز مرگ و زندگی قرار گرفته و چنان که خود اظهار داشته عقب نشینی او به قیمت سقوط و نابودی اش تمام خواهد شد. باید توده ملت را از اهداف استعماری این لوایح آگاه کنیم.

تحریم رفراندوم و قیام مردم

با انتشار اعلامیه امام خمینی و اعلامیه های دیگر از سوی سایر علما و مراجع نظیر **آیت الله گلپایگانی**، **آیت الله مرعشی نجفی** و **آیت الله خوانساری** نسبت به غیرقانونی بودن رفراندوم (همه پرسی)، مردم تهران و قم و دیگر شهرستان ها به خیابان ها ریختند.

باشگاه خبرنگاران

تحریم رفتارندوم و قیام مردم

دانشجویان دانشگاه تهران نیز با صدور اعلامیه‌ای اقدامات ضد اسلامی و غیر قانونی رژیم را محکوم کردند.

بازار تهران تعطیل شد و مردم در قسمت های جنوبی شهر تظاهرات اعتراض آمیز به پا کردند.

واکنش رژیم به قیام مردم علیه اقدامات مردم

رژیم برای کنترل اوضاع، تهران را به اشغال نظامی درآورد و به سرکوب مردم و هجوم به دانشگاه تهران پرداخت و تعدادی از روحانیون را دستگیر و روانه زندان کرد.

واکنش نهضت آزادی به لایحه انجمن های ایالتی و ولایتی

در کنار مخالفت علما و روحانیون، نهضت آزادی نیز با لایحه انجمن های ایالتی و ولایتی و برگزاری رفراندوم **مخالفت کرد**. این تشکل سیاسی مذهبی پس از دیدار با مراجع قم و با **صدور اعلامیه‌ای**، به دفاع از نهضت روحانیت برخاست و مشی سیاسی خود را از جبهه ملی متمایز کرد و به افشای ماهیت اصلاحات شاه، کندی و انقلاب سفید پرداخت، اما به زودی رهبران آن از جمله **مهندس بازرگان** و **آیت الله طالقانی** دستگیر شدند. آنها تا پس از قیام ۱۵ خرداد در زندان باقی ماندند اما جبهه ملی تنها به شعار «اصلاحات آری، دیکتاتوری نه» کفایت کرد.

سفر محمد رضا شاه به قم و سخنرانی او علیه روحانیت

در روز چهارم بهمن ماه ۱۳۴۱ شاه به قم رفت تا با سخنرانی در این شهر که کانون اصلی مخالفان بود، ثابت کند علما در مخالفت با اصول شش‌گانه یکپارچه نیستند. علمای قم به رهبری امام خمینی استقبال از شاه و حضور در مراسم را تحریم کردند. شهر قم یکپارچه تعطیل شد. شاه برخلاف انتظارش با مشاهده این حوادث طی نطقی که با عصبانیت تمام ایراد شد، به روحانیت و اسلام اهانت کرد.

برگزاری فراندوم در ۶ بهمن ۱۳۴۱

در شرایطی که انتخابات تحریم شده بود، شاه با اعمال فشار و خشونت، همه پرسی فرمایشی خود را در ۶ بهمن ۱۳۴۱ برپا کرد و در پی آن، رئیس جمهور آمریکا و ملکه انگلیس این فراندوم را به شاه تبریک گفتند.

اجرای قانون انتخابات توسط دولت اسدالله علم

چند روز بعد، دولت علم تصویب نامه لغو شده انجمن های ایالتی و ولایتی را به صورت ماده اصلاحی قانون انتخابات به مورد اجرا گذاشت و این کار مورد اعتراض امام خمینی واقع شد، و آن را از نظر قانون اساسی و شرع بی اعتبار دانست.

۱- در دوره نخست وزیری علم چه تغییری در شرایط انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی ایجاد شد؟

شرط مسلمان بودن و سوگند به قرآن مجید از شرایط انتخاب شونده‌گان حذف شد.

۲- علت و نتیجه مخالفت امام خمینی و علما با تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی را توضیح دهید.

امام خمینی علمای طراز اول قم را به نشست و گفت و گوهای متعدد برای لغو این تصویب نامه فراخواند. وی با تشریح نقشه های استعمار و توطئه های آن ها مسئولیت علما را در قبال صیانت از اسلام و استقلال کشور یادآور شد و مقرر شد، با ارسال تلگرام هایی به شاه، لغو فوری تصویب نامه مذکور درخواست شود. مبارزه پیگیر امام خمینی، مراجع تقلید و دیگر علما، سرانجام شاه و دولت را وادار به عقب نشینی و اعلام لغو تصویب نامه کرد.

۳- امام خمینی (ره) و دیگر علما، در مقابل فراندوم اصول شش گانه انقلاب سفید چه موضعی اتخاذ کردند؟

فراندوم را تحریم کردند.

درباره برنامه های رژیم پهلوی برای اسلام زدایی و محدود کردن روحانیون مطلبی تهیه کنید.

تأثیر رحلت آیت الله بروجردی بر اصلاحات در ایران

با رحلت آیت الله بروجردی مرجع بزرگ تقلید شیعیان جهان در فروردین ماه ۱۳۴۰، **محمد رضا شاه** تصور کرد که زمینه برای جانشینی مرجع یا **مراجع تقلید** به جای آیت الله بروجردی وجود ندارد. از این رو فرصت را برای **اجرای اصلاحات** مورد نظر آمریکا مناسب دید.

آیت الله بروجردی

سوالات متن

۱- با رحلت چه کسی در سال ۱۳۴۰ محمدرضا شاه فرصت مناسب برای اجرای اصلاحات آمریکایی را پیدا کرد؟

آیت الله بروجردی، مرجع بزرگ تقلید شیعیان جهان

۲- در تیر ماه ۱۳۴۱ شاه به چه بهانه ای علی امینی را از نخست وزیری برکنار کرد؟

به بهانه اختلاف بر سر بودجه نظامی

۳- پس از برکناری علی امینی از نخست وزیری در تیرماه ۱۳۴۱ چه کسی به جای او منصوب شد؟

اسدالله علم

۴- قانون انجمن های ایالتی و ولایتی در کدام دوره مجلس شورای ملی و به چه منظوری به تصویب رسیده بود؟

در اولین دوره مجلس شورای ملی و به منظور تشکیل شوراهای استان و شهرستان

۵- اولین پیروزی سیاسی ملت ایران به رهبری امام خمینی بعد از کودتای ۲۸ مرداد چه بود و به چه نامی مشهور شد؟

شکست محمدرضا شاه در اجرای سیاست اسلام زدایی این حرکت هماهنگ علما به نهضت دو ماهه روحانیون شهرت یافت.

۶- تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی، مقدمه اجرای، کدام سیاست بود و به چه منظوری ایجاد شد و بعدها از سوی شاه و دربار چه نام گرفت؟

مقدمه اجرای حرکتی در جهت خواست آمریکایی ها برای جلوگیری از نفوذ شوروی در ایران بود که بعدها انقلاب سفید نام گرفت.

۷- نماینده مراجع و علمای قم که برای اطلاع از اهداف همه پرسی اصول شش گانه به دیدار شاه رفت، چه کسی بود؟ نتیجه دیدار چه شد؟

آیت الله روح الله کمالوند - در این دیدار شاه به جای پاسخ به سؤالات مراجع و علما، زبان به تهدید گشود.

۸- واکنش مردم، دانشجویان دانشگاه تهران و بازار تهران نسبت به اعلام غیرقانونی بودن رفراندوم (همه پرسی) شاه چه بود؟

دانشجویان دانشگاه تهران نیز با صدور اعلامیه ای مردم قم و تهران و دیگر شهرستانها به خیابان ها ریختند. اقدامات ضد اسلامی و غیرقانونی رژیم را محکوم کردند. بازار تهران تعطیل شد و مردم در قسمت های جنوبی شهر تظاهرات اعتراض آمیز به پا کردند.

۹- رژیم پهلوی چه واکنشی نسبت به اعلام غیرقانونی بودن فراندوم (همه پرسی) از خود نشان داد؟

رژیم برای کنترل اوضاع، تهران را به اشغال نظامی درآورد و به سرکوب مردم و هجوم به دانشگاه تهران پرداخت و تعدادی از روحانیان را دستگیر و روانه زندان کرد.

۱۰- واکنش نهضت آزادی در برابر لایحه انجمن های ایالتی و ولایتی و برگزاری رفراندوم شاه چه بود؟

نهضت آزادی با لایحه انجمن های ایالتی و ولایتی و برگزاری رفراندوم مخالفت کرد و پس از دیدار با مراجع قم و با صدور اعلامیه ای، به دفاع از نهضت روحانیت برخاست و به افشای ماهیت اصلاحات شاه، کندی و انقلاب سفید پرداخت.

۱۱- رژیم پهلوی چه واکنشی نسبت به اعلام موضع بی طرفی نهضت آزادی در برابر انقلاب سفید از خود نشان داد؟

رهبران این تشکل از جمله مهندس بازرگان و آیت الله طالقانی را دستگیر کرد.

۱۲- اقدام جبهه ملی در برابر فراندوم شاه و انقلاب سفید چه بود؟

جبهه ملی به شعار «اصلاحات آری، دیکتاتوری نه» کفایت کرد.

۱۳- محمدرضا شاه در چهارم بهمن ۱۳۴۱ به چه منظوری به قم رفت؟

به قم رفت تا با سخنرانی در این شهر که کانون اصلی مخالفان بود، ثابت کند علما در مخالفت با اصول شش گانه یک پارچه نیستند.

۱۴- اقدام علمای قم نسبت به سفر شاه به قم چه بود؟

علمای قم به رهبری امام خمینی استقبال از شاه و حضور در مراسم را تحریم کردند. به همین دلیل شهر قم یکپارچه تعطیل شد.

۱۵- سفر محمدرضا شاه به قم نسبت چه پیامدی داشت؟

شاه برخلاف انتظارش با مشاهده بی محلی علما، طی نطقی که با عصبانیت ایراد شد به روحانیت و اسلام اهانت کرد.

۱۶. بعد از همه پرسی در ۶ بهمن ۱۳۴۱ را چه کسانی به شاه تبریک گفتند؟

رئیس جمهور آمریکا و ملکه انگلیس

خدا انگذار

با آرزوی توفیق برای شما دانش آموزان عزیز

دبیرستان مکتب الصادق – خادملو